

Аналитично изследване на темите, свързани с ЕС и тяхното преподаване в средните училища в България

(на база дълбочинно изследване на становищата на преподаватели и експерти)

1. Кратка история на проекта

Проектът „ЕОобединени (продължението): Към по-иновативно учебно съдържание и в пограничните райони“ (EUnite2)“ е изпълняван от Европейския институт по инициативата „Жан Моне“, част от програма „Еразъм +“. EUnite2 е предшестван от два други проекта с подобна насоченост (преподаването на темата ЕС в училище) и се базира на техните резултати и постижения, със стремеж към задълбочаване на знанията по европейските теми в училищата и подобряване на методологията, на която се преподават тези теми. В обхвата на настоящия проект (септември 2015 г. – септември 2016 г.) попадат трансграничните райони, сблъскващи се всекидневно с напрежението от нарастващата миграция и бежанци в България, в които също така съжителстват много общности с различен етнически и религиозен произход. Обученията и дискусиите, които са предвидени да се проведат в рамките на проекта, се съсредоточават върху предизвикателствата, пред които е изправен Европейският съюз днес, знанията за обединена Европа, правата на гражданите и източниците на информация за ЕС.

2. Методология

Настоящото изследване, има за цел да анализира степента на достъпност на преподавания материал, да идентифицира основни слабости и пропуски, които се наблюдават в знанията на учениците по темите, свързани с Европейски съюз и Европейската интеграция, както и да посочи възможни стъпки и предложения за задържането и поощряването на интереса на учениците към темите, свързани с Европейския съюз и оттам и за ефикасното преподаване по европейските тематики. То е извършено на базата на преглед на преподаваните предмети, свързани с Европейския съюз и с Европейската интеграция в горен курс на средните училища.

Основният способ, който бе приложен са дълбочинните интервюта. След внимателен подбор на респонденти, бяха проведени 13 детайлни интервюта с експерти и преподаватели, имащи задълбочени знания и сериозен професионален опит в областта на преподаването на теми, свързани с Европейския съюз. Бяха използвани следните 7 принципа на работа:

- **Внимателен избор на опитни интервюиращи**, запознати със съдържанието на учебния план по предмета „Гражданско образование“, в кой клас се изучават, кои области се препокриват с европейските тематики;
- **Изпращане на въпроси преди интервюто**: в зависимост от контекста и местните изисквания, интервюиращият може да поиска да види въпросите преди

интервюто, с цел да се запознае накратко с характера на изследването, но без да попълва каквото и да е преди самото интервю;

- **Дължина на интервюта** и почивките също бяха съобразени с изискванията и възможностите на интервюираните: интервюта не надвишаваха пожелателния лимит от 45 минути, като фокусът беше директно насочен върху ключовите проблеми на предмета на изследване (начинът на преподаване на теми, свързани с ЕС в средно-образователните училища);
- **Декларация за анонимност**: анонимността на интервюираните беше гарантирана, с цел да получим колкото се може по-точни, конкретни и искрени отговори, не социално-желателни, а най-близо до реалните факти;
- **Записи на интервюта**: на всички интервюта беше направен аудио-запис, след като интервюираните са дали съгласие за това. По този начин изследователят може да работи коректно с получената информация, връщайки се към оригиналния ѝ вид при необходимост;
- **Доставка на данни на ЕИ**: беше предоставен образец за докладване, в който може да бъде събрана и обобщена цялата информация от интервюта;
- **Съхраняване на данните**: оригиналните данни – записи на интервюта, таблиците за резултатите от интервюта, подкрепящи данни като бележки в полетата или документи – ще се съхраняват от организацията, събираща данните;

Въпросите бяха внимателно измислени и конструирани, съобразени с типа професионално направление на респондентите. Съставени бяха въпроси за учители в средните училища в България, въпроси за експерти по въпросите на образованието и въпроси с насоченост към директори на училища. Целта беше да се разбере по какъв начин се преподават темите, свързани с Европейския съюз, как протича този процес на преподаване за учителите, как материалът бива възприеман от учениците, дали са им полезни тези теми, какви трудности се срещат от страна на учителите и учениците (ако се наблюдават такива).

Изготвените въпроси за учители бяха разделени в 4 категории:

1. Подробно описание и преглед на преподавания предмет: чрез десетте въпроса, поместени в тази първа група, изследователят цели да разбере кои теми, свързани с Европейския съюз и с Европейската интеграция, се преподават, къде липсват знания сред учениците и преподаващите и доколко възможностите за развитие и участие в програми, финансирани от Европейския съюз, за младите са представени на учениците;

2. Достъпност на преподавания материал: чрез тези въпроси изследователят цели да установи кои са основните пропуски, които се наблюдават в знанията на учениците по темите, свързани с Европейски съюз и Европейската интеграция;

3. Необходими мерки: с въпросите в този раздел интервюиращият се стреми да уточни основните мерки и предложения, необходими за ефикасното преподаване по европейските тематики;

4. Необходими стъпки за задържането и поощряването на интереса на учениците към темите, свързани с Европейския съюз: тези въпроси са насочени към специфичните интереси на учениците в сферата на образованието – от какво се вълнуват, как може да бъде поощрен и разпален интересът им;

Някои от предвидените за преподаватели въпроси изискваха повече от един отговор, а също и ранкиране на самите отговори, според преценката на учителя. Пример за такъв въпрос има още в първата група от въпроси: *„Обсъжда ли се въпросът относно настъпилите промени след членството на България в ЕС? Кои са те? Моля, избройте минимум 5 промени в таблицата. След това ги подредете по значимост.“* Всички от интервюираните преподаватели изброяват следните обсъждани в час теми, като ги ранжират по доста сходен начин с малки разлики:

- ✓ Свободното движение на хора, стоки и услуги
- ✓ Институциите на ЕС и мерки за взаимопомощ
- ✓ Повишаване на икономическото разнообразие (online пазаруване)
- ✓ Повишаване на политическата стабилност и сигурност (посредством мониторинг от страна на ЕС)
- ✓ Правата на човека

Въпросникът за експерти е също разделен на 4 теми:

- **Тема 1:** Какво е нивото на преподаване в училище на предметите, обхващащи европейските тематики?
- **Тема 2:** Сблъскват ли се учениците с трудности (примери) при изучаването на тези предмети?
- **Тема 3:** Какви мерки трябва да се предприемат за по-добро осъществяване на преподавателската дейност?
- **Тема 4:** Какви мерки/ препоръки бихте предложили, за да не се отегчават учениците и обезкуражават тези, които имат по-слаб интерес?

Интервюирани бяха шест учители в средни училища, петима експерти и двама директори, сред които експертните си мнения дадоха и специалисти в областта – доктор по Философия, както и бивш заместник-министър на образованието и науката.

В допълнение към дълбочинни интервюта, за целите на настоящият кратък анализ са използвани и аналитични текстове на експерти, публикували научни разработки в сферата на гражданското образование, както и официални документи¹, нормативни актове, изказвания на членове на Европейския парламент, доклад на Eurydice “Гражданско образование в Европа” и др.

3. Установени проблеми в процеса на преподаване

¹ Като Доклад относно обучението за Европейския Съюз в училище, (2015/2138(INI)), докладчик: Дамиан Дръгич, Комисия по култура и образование в ЕП, 3.2.2016

3.1. Установени проблеми за учениците в процеса на преподаване

Категоричното мнение на повечето интервюирани учители в средните училища е, че учебният материал е твърде пренатоварен с фактология и информация, което затруднява учениците в усвояване и запомняне на материала. За по-доброто разбиране на темите, свързани с ЕС, по-удачно би било предметът „Гражданско образование“ да е отделно обособен, тъй като в противен случай се наблюдава преплитане на предметите и представената в тях информация, което не е в полза, пито на преподавателя нито на ученика. Други учители споделят, че не срещат трудности в преподаването от гледна точка на това, че учениците компенсират с желание в работата по тематиката и активно се интересуват да намират нова информация, след което някои от тях имат възможности/желание да пишат есета по актуални теми.

Дори обаче процесът на преподаване и усвояване да протича добре, то лошият пример, с който учениците живеят, влошава възможността за изграждането на самосъзнание – повсеместната незаинтересованост от политическа грамотност, гражданско самосъзнание и самоинициатива в семейния кръг, а и в обществото изобщо. Темите, свързани с ЕС, в най-добрия случай се обсъждат в рамките на училището, но много рядко извън него.

Експертите също споделят за стремежа към олекотяване и оптимизиране на учебния материал откъм фактология и терминология, за сметка на придобиване на повече познания в сферата на функционирането на ЕС и правомощията на отделните органи/институции.

Европейските институции настояват за стимулиране повишаването на мотивацията на учителите и на учащите се и на възможностите им да научат повече за ЕС чрез собствения си личен опит, например чрез училищни посещения в други държави, посещения на европейските институции, контакти с длъжностни лица на ЕС, възможности за стажове за студенти в рамките на институциите на ЕС, както и чрез медийно образование, като Европейския младежки портал, като се използват пълноценно новите информационни и комуникационни технологии и образователните ресурси със свободен достъп².

Директорите на училища изтъкват, че често материалът е неподходящо структуриран по предмета, предвиден за запознаване на учениците с темите на ЕС, различаващ се от другите предмети, заложен в учебната програма. Наблюденията им за слабия интерес към политиката и проблемите на съвременния свят, липса на нужната подготовка за доброто владение на терминология и изразяване, се припокриват в голяма степен с установеното от интервюираните експерти.

3.2. Установени проблеми за преподавателите в процеса на преподаване

² Доклад относно обучението за Европейския Съюз в училище, (2015/2138(INI)), докладчик: Дамиан Дръгич, Комисия по култура и образование в ЕП, 3.2.2016, стр. 8

Учителите, заедно с други служители в системата на образованието, играят важна роля за превръщането на политическите цели, залегнали в основата на гражданското образование, в ефективна практика.

Като цяло експертите намират подготовката на учителите за добра, но е установен фактът, че ако учителят не отделя много от „извън работното“ си време за подготовка на темите и уроците, не би се справил с работата си добре. Самоподготовката е ключов елемент от работата на учителя. Квалификацията на учителите, особено по темите, свързани с ЕС, винаги е препоръчително да бъде периодично повишавана, най-малкото поради спецификата на темите и непрекъснатата динамика на ключови европейски политики и европейския дебат. Според интервюиран експерт, такава обаче липсва в задоволителна степен, липсват и общоприети стандарти за оценяване, действителна реформа в образователната система така и не е осъществена. Няма външна институция, която да помага на учителите да получават актуални и адекватни обучения, които да прилагат в работата си. Националните образователни програми често са фрагментарни и липсва връзка и допълване между отделните учебни предмети. Това допълнително затруднява учениците в изграждането на цялостна представа за същността и функциите на Европейския съюз

„Главният и най-съществен проблем е липсата на стандарти за оценяване. Квалификацията на учителите трябва да бъде осъществена по работа с държавни образователни изисквания за учебно съдържание по гражданско образование“, смята интервюируваният експерт, като добавя, че „засега обученията за преподавателите по гражданско образование няма осъществени, нито предвидени такива“. А освен повишаване на квалификацията на учителите, необходимо е да се провеждат и обученията, преподавателите да се събират в една област, да споделят информация и опит. Ключова е ролята на университетите в обучението и подготовката на висококвалифицирани преподаватели и в предоставянето на специализирани курсове, които да подобрят и разширят кръга на компетенциите на учителите. По-добре подготвени са учителите, които са членове на СБУ (Синдикат на Българските учители), участващи във всички обучителни проекти, реализирани от СБУ, проект „Час за Европа“ – обучение на учителите как и по какъв начин да преподават гражданско образование и да дадат информацията относно европейските институции и ценности.

Според препоръките в доклада на Европейския парламент, обучението на учителите (включително продължаващото по време на кариерата обучение) трябва систематично да подготвя и теоритично, и практически, преподавателите да преподават за ЕС и ценностите, върху които той се основава. Парламентът съветва и „използваните в класната стая методи на преподаване да предоставят на учениците отговорност за собствените им познания, да ползват интерактивни методи и външни стимули, и примери за това как ЕС е от значение за ежедневието на учениците“.³

³ Доклад относно обучението за Европейския Съюз в училище, (2015/2138(INI)), докладчик: Дамиан Дръгич, Комисия по култура и образование в ЕП, 3.2.2016, стр. 8, стр. 16

Установена слабост в преподавателската методика според доклада е неизползването на интерактивни методи в достатъчна степен в процеса на преподаване, което би могло да успее да задържи и мотивира интереса на учениците, които вече започват да имат изисквания учебният материал да им бъде поднесен по по-интересен начин. В този смисъл много добър подход би бил например въвеждането на симулационни игри, чрез които да бъде по-атрактивно представен и обяснен на учениците процесът на взимане на решения в ЕС.

3.3. Ниво на преподаване на ЕС

Според доклада „Гражданско образование в Европа“ на Изпълнителната агенция за образование, аудиовизия и култура гражданското образование следва да постигне следните цели: изграждане на политическа грамотност, изграждане на критично мислене и аналитични умения, разработване на определени ценности, нагласи и поведение (чувство на уважение, толерантност, солидарност и др.), насърчаване на активното участие и ангажираност в училище и в общността. За да бъде успешен, този процес трябва да излиза извън рамките на "тесните, формализирани подходи, които до голяма степен са определени от съдържанието и са основани на знанието. Основната цел е не само да информира, но и да използва тази информация, за да могат учениците да придобият разбиране и да подобрят своя капацитет за активно участие".⁴

Данните, събрани от интервютата с учителите, показва, че преподаването на теми, свързани с ЕС, обикновено се свежда до запознаването с историята на Съюза и Договорите, но не и с дискусии, в които учениците да могат активно да участват, да задават въпроси, да търсят отговори и решения, да разширяват и обогатяват реалните си знания за функционирането на ЕС и как биха могли да се възползват в пълна степен от възможностите, които той предлага на европейските граждани. В час се преподават правата на човека, свободното движение на хора, стоки и услуги, заминаването с цел образование, работа и др., както и всички предимства и ползи, които европейските граждани притежават.

Като положителни фактори са отчетени реализирани проекти по оборудването на училища с нови компютри и ксерокс машини по предприєдинителната програма „Фар“, както и други проекти, като „Успех“, „Да направим училището по-привлекателно за младите хора“, а също така и посещения на ученически групи в Брюксел по проект, изготвен от евродепутат, както и редовно и активно участие в най-различни проекти, обмени в чужбина, провеждане на различни тренинги с учители и различни дискуссионни формати.

Относно опознаването на ЕС в училище, внимание заслужава мнението на политолога и член на Европейския парламент от Реформаторския блок, ЕНП – д-р Светослав Малинов, който също акцентира върху особената важност на запознаването

⁴ „Гражданско образование в Европа“, Изпълнителна агенция за образование, аудиовизия и култура, 2012г.

на учениците с тези теми. На обсъждане на доклада за изучаването на Европейския съюз в училищата на Заседанието на Комисията по култура и образование на Европейския парламент на 15.10.2015 той споделя: „Убеден съм, че Европейският съюз трябва да се изучава в училище не от гледна точка на функционирането му, а чрез правата и свободите, които той осигурява на младите хора. Всяка държава членка следва да изработи методология въз основа на собствения си опит, защото само чрез познаването и преодоляването на историята можем да обясним причините за съществуването на Съюза такъв, какъвто е днес, както и ползите от членството ни в него”.

Гражданското образование, съобразено с възрастта на учащите се, е възможност учениците да получат знания, умения и компетенции, с които да се запознаят с правата и задълженията си като граждани на Европейския съюз, да се подготвят да формират аналитични и критични мнения и позиции по важни обществени въпроси и да бъдат активни граждани, ценящи многообразието и мултикултурния и мултирелигиозен диалог, затова е толкова важно доброто му преподаване.

4. Възможни решения и предложения

Сред предложенията на учителите е предприемането на мерки с цел по-доброто осъществяване на учебния процес: материалите, използвани за преподаване на темите, свързани с ЕС, да са по-специализирани, по-конкретно представящи информацията. Почти всички споделят необходимостта от актуализация на съдържанието на учебния материал, както и от въвеждане на интерактивни елементи в процеса на преподаване: мултимедийни презентации за съвременни и актуални събития, с цел провокиране и развиване на аналитично, критично мислене на учениците. Сред предложенията им е също преразглеждането на хорариума, предвиден за отделните предмети, като се има предвид времевите ресурси за конкретния материал, който може да изисква по-задълбочено запознаване от страна на учениците. Вече не е достатъчно традиционното монологичното минаване през материала от страна на учителя, нужно е да има време и за включване на учениците в процеса – да има възможност за изява и показване на позиция по конкретни проблеми и съответно възможности за защитаване/дебатиране по тази позиция. „Определено е необходима нова методика на преподаване и то по всички предмети“, казва експерт във взетото от него интервю. Тя подчертава и повтаря, че методиката на урочната система е вече твърде остаряла и неактуална, неотговаряща на съвременните изисквания за преподаване. Учениците следва да бъдат възпитавани не в наизустяване, а в култура на дискусията и многообразие на мненията и тезите.

Експертите и директорите от своя страна предлагат предприемане на мерки с цел по-доброто осъществяване на преподавателската дейност посредством провеждане на обучения за квалифициране на учителите (което стои в основата на качествено образование), възможност за постоянен обмен на информация и опит между преподавателите. За добра практика възможност се посочва също и включването на външни хора – специалисти, които да могат да валидират дали

преподаваният учебен материал е актуален и приложим на практика в достатъчна степен.

„Обучението в час е свързано с оценяване, а системата за това оценяване е напълно ретроградна и не отговаря на съвременните изисквания, както и на стандартите за учебно съдържание“ подчертава интервюираният експерт, като добавя, че „трябва да се направят съвременни стандарти за оценяване, а не учениците да бъдат възпитавани в запаметяване и възпроизвеждане на материала, както е в момента“. Налице е отчетлив призив за промяна на настоящите практики с цел учениците да знаят, че постиженията им ще бъдат зачетени и оценени. Такава система за оценяване по гражданско образование е изготвена и поместена в книгата на д-р Мая Митренцева „Философия на промяната: Философските дисциплини в училище след 1991 г.“⁵. Д-р Митренцева съветва учителите да имат методически разработки и методическата свобода сами да избират вариант за преподаване, а не да бъде избран един учебник, по който да текат учебните часове и да се разказват уроци, което, според нея, е най-погрешният вариант за преподаване, защото гражданското образование се занимава с живи ситуации и казуси от ежедневието.

Посредством вътрешна и външна оценка на преподавателската дейност ще се създадат адекватни условия учителите също да получат внимание и с тях да бъде осъществявана по-редовна и целенасочена комуникация. Вътрешната оценка служи за наличието на добра комуникация и обратна връзка в рамките на училището: между учители и директори, а външната – за съпоставяне на постигнатите резултати с тези на обкръжаващата среда, т.е. с постиженията на други колеги от съседни училища и градове. Чрез тези мерки се смята, че могат да се преодоляват проблеми и да се популяризират добри практики за създаване на силна и обединена учителска общност в средното образование. Оценяването на преподавателите би трябвало да бъде също с инспектиране, но и за това липсват държавни образователни изисквания, което води до субективизъм.

Мерките, които Европейският парламент препоръчва в своя Доклад относно обучението за Европейския съюз в училище, включват „по-активно участие на ученици и родители в училищното управление“, което от своя страна „може да допринесе за преодоляване на дискриминацията и укрепване на устойчива демокрация на участието и устойчиво гражданство, както и за насърчаване на доверие и сътрудничество между различните участници“.⁶ Призовава се и образователните институции да прилагат демократично управление и да отдават по-голяма тежест на мнението на представителствата на учениците, тъй като това им дава пряк опит с демократичните процеси.⁷ В доклада са подчертани и ролята на ученето на чужди езици като източник за

⁵ Митренцева, Мая. „Философия на промяната: Философските дисциплини в училище след 1991 г.“, <http://liternet.bg/publish30/maia-mitrenceva/index.html>

⁶ Доклад относно обучението за Европейския Съюз в училище, (2015/2138(INI)), докладчик: Дамиан Дръгич, Комисия по култура и образование в ЕП, 3.2.2016, стр. 8

⁷ Доклад относно обучението за Европейския Съюз в училище, (2015/2138(INI)), докладчик: Дамиан Дръгич, Комисия по култура и образование в ЕП, 3.2.2016, стр. 8

повишаване на осведомеността за други култури, ролята на неформалното образование и доброволчеството, възможностите за мобилност за учителите, за партньорското обучение и за обмен на добри практики, например „чрез организиране на семинари на европейско равнище“.

За целта, Европейският парламент препоръчва Европейската комисия да „насърчава по-нататъшни изследвания относно това как темата за ЕС се преподава в момента в училищата в цяла Европа и как фигурира в учебните програми и изпити, и а) дали учителите и преподавателите имат достатъчен достъп до съответните програми и дейности за професионално развитие, обучение през целия живот и до платформите за обмен на най-добри практики на ЕС, и б) дали финансираните действия за включване на ефективно обучение за ЕС в училище в крайна сметка имат действително въздействие върху училищата“.⁸

4.1. Връзката гражданско/ глобално образование: темата ЕС

Важността от преподаването на гражданско образование е голяма, тъй като учениците са бъдещи членове на гражданското общество и гласоподаватели, поради което е необходимо да притежават грамотност и в тази сфера, както разбира се и добра информираност за правата им и задълженията им. За целта е добре този предмет да бъде отделен от другите, а не слят с философия, например.

От отговорите на анкетираните може да се заключи, че е препоръчително темите по предмета „Гражданско образование“ да присъстват още в начален етап от обучението на учениците, защото чрез него се представя пред личността отговорността на гражданина в обществото и неговия ред. Предметът следва да се упражнява основно чрез реални казуси, като учениците да бъдат запознати и със задълженията на всеки човек в гражданското общество, освен с хартата за правата на човека. Особено препоръчително е обучението по този предмет да бъде обвързан и с онлайн обучение, да се използват онлайн ресурси по темите, произтичащи от съвременните проблеми на гражданското общество. Принципите за преподаването на предмета „Гражданско образование“ са разписани много добре в наредба №2 от 02 Май 2000 г., посочва д-р Митренцева, където са изложени принципите на гражданското образование, които са модерни и добри, но стоят само на книга и следва в скоро време да бъдат тествани и приложени.

4.2. Държавни образователни изисквания по гражданско образование:

Наличието на точни, конкретни и ясни държавни образователни стандарти е способ да се направи образователния процес по-прозрачен и достъп и за двете страни – учители и ученици.

Върху стандартите за учебно съдържание по Гражданско образование се работи през 1999-2000 г. Проектът е обсъден на Национална конференция по проблемите на гражданското образование, проведена през месец февруари 2000 г. в гр. Баня и е

⁸ Доклад относно обучението за Европейския Съюз в училище, (2015/2138(INI)), докладчик: Дамиан Дръгич, Комисия по култура и образование в ЕП, 3.2.2016, стр. 9

приет с Наредба № 2/18.05.2000 г. на МОН, публикувана в ДВ, бр. 48, 2000 г. Работата на комисиите се основава на посочените вече Рамкови изисквания за разработване на ДОИ за учебно съдържание, изготвени от МОН - Дирекция "Общо образование", на които се основава комисията и при изготвяне на стандартите по философия. В тях е посочено, че при разработване на стандартите, комисиите трябва да отчитат следните приоритети за средното образование у нас и в Европа:

1. въвеждане на гражданско образование;
2. разширяване на чуждоезиковото обучение;
3. интегриране на информационните и комуникационни технологии.

В нормативните основания за разработване и приемане на държавните образователни изисквания за учебно съдържание е подчертано, че се налага преосмисляне способността на българското училище да отговори адекватно на основните предизвикателства на общественото развитие: „Съвременното обществено развитие, преходът от индустриално към постиндустриално общество в световен мащаб налага глобализация на икономиката, висока мобилност на работната сила и изисква нов тип компетентности в личната, социалната и професионалната сфера. Тези процеси рефлектират особено силно в образованието." Тази необходимост от смяна на образователната парадигма е потвърдена в Европейска референтна рамка на ключовите компетентности от 2007 г., където е конкретизирано: "През последните десетилетия световните тенденции, свързани със съдържанието и организацията на обучението, могат да се обединят в следните четири групи:

- ориентация към разбиране и осмисляне на знанието;
- ограничаване ролята на репродуктивното знание;
- стимулиране на творческата активност на учениците;
- утвърждаване на единни държавни изисквания.⁹

Докладът на Изпълнителна агенция за образование, аудиовизия и култура подчертава, че важна част от образователните стандарти са тези за оценяването. Трябва да бъдат разработени подходящи инструменти и механизми за оценка, за да се гарантира, че тази предметна област, както и други такива, получават адекватна оценка. Оценяването на гражданските компетентности на учениците, когато предметът се преподава като интердисциплинарно измерение на учебната програма, е действително сериозно предизвикателство, но без ефективни инструменти за оценка образователните услуги не могат да бъдат оценени и не могат да бъдат направени подобрения в процеса на преподаване.¹⁰

⁹ Пак там: Митренцева, Мая. „Философия на промяната: Философските дисциплини в училище след 1991 г.“, **2.5. ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ**; Държавни образователни изисквания по гражданско образование

¹⁰ „Гражданско образование в Европа“, Изпълнителна агенция за образование, аудиовизия и култура, 2012г.

5. Обща рецепта за подобряване качеството на преподаване на темите, свързани с ЕС в българските училища

Осезаемата необходимост от въвеждането на стандарти и критерии в образованието в средните училища в България е тема, на която д-р Мая Митренцева набляга по време на интервюто, взето от нея в рамките на осъществения проект. „Образованието се превръща в политика, когато не е свързано със свободата на учениците и правата им, а се обучават по някакви, поднесени от МОН критерии“. Тя настоява, че чрез общовалидни за средните училища в България критерии и стандарти, може в голяма степен да се постигнат прозрачност и обективизъм в преподавателската практика, което би било от голяма полза за всички страни – и за учителите, и за учениците и изобщо за обществото ни като цяло. Д-р Митренцева демонстрира оптимизъм, като заключава, че въпреки неуредиците и нестандартизирания модел на преподаване, учениците приемат положително предмета „Гражданско образование“ и го харесват. Чрез него би се осъществило така важното изграждане на собствена позиция на ученика, а неговото самочувствие би било по-голямо и обосновано. Следователно с подобряване на практиките на преподаване, можем да очакваме още по-добри резултати и ползи за всички участници в процеса, както и засилено усещане, че живеем заедно във взаимосвързан свят, в който качествено поднесеното образование може да води само до просперитет.

От началото на учебната година 2016/ 2017 г. предметът „Гражданско образование“ влиза официално в учебната програма на училищата в България. Защо е важно този предмет да бъде официално включен в програмата? „Гражданското образование формира определени знания и умения, които позволят на децата да вземат информирани решения, а в бъдеще - да могат успешно да защитават лична или обществена кауза. Нещо повече - учи ги да изслушват и уважават позицията на другия, да участват активно в обществения живот, да търсят решения по проблеми, които ги вълнуват, обобщава ползите Дани Колева, програмен директор в Национална мрежа за децата.“¹¹ Необходимостта от официализирането на този учебен предмет подкрепя и експерт Образование в „УНИЦЕФ България“ Мария Янкова, която също е убедена в предимствата на тези усилия: „Гражданското образование развива критично мислене, аналитични умения и нагласи. То помага на младия човек да се формира като свободна личност, която познава и отстоява своите права, свободи и отговорности“¹², коментира Янкова.

6. Какво сочи Европейският опит?

„Всички държави членки на ЕС са включили предмета „Гражданско образование“ в учебните програми за основно и средно образование, обобщава специален доклад на Европейската комисия. Този вид образование се предоставя в училищата по три основни начина: като самостоятелен предмет, като част от друг

¹¹ Георгиева, Мара. „Гражданското образование - отново на фокус“.

http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/obshtestvo/2015/05/06/2523490_grajdanskoto_obrazovanie_-_otnovo_na_fokus/

¹² Пак там.

предмет или учене, или като интердисциплинарна тема, като често се използва комбинация от тези подходи. Двадесет страни или региони са организирали гражданското образование в отделен задължителен предмет, понякога още от ниво основно училище, но по-често началото е поставено в средното образование. Продължителността на учебното време, през което гражданското образование се преподава като отделен предмет, варира значително между отделните държави.¹³

На училищата са възложени за изпълнение цели не само по отношение на теоретичните знания, които учениците трябва да придобият, но също и по отношение на уменията, които трябва да усвоят, както и нагласите и ценностите, които трябва да бъдат изградени; активното участие на учениците в и извън училище е широко насърчавано. Като цяло, учебните програми по гражданско образование покриват широка и изключително изчерпателна гама от теми, насочени към основополагащите принципи на демократичните общества, съвременните въпроси на обществото, като културно многообразие и устойчиво развитие, както и към европейските и международни измерения.¹⁴

Всички европейски страни са въвели правила и препоръки, които насърчават демократичните практики и участието на младите хора в управлението на училището им – например избори на делегати на класовете, ученически съвети, представителство в училищните органи. В над една трета от европейските страни при оценяването на учениците вече се взема предвид участието им в училищни или обществени дейности.

Продължават обаче предизвикателствата, свързани с усъвършенстване на знанията и уменията за преподаване на предмета. Много малко страни са определили единен набор от общи компетентности, пряко свързани с гражданството, които всички новоквалифицирани учители в средното образование следва да придобият, въпреки че в повечето страни вече е осигурен интердисциплинарен статут на отделни елементи от този предмет. Едва няколко на брой страни съобщават, че са ревизирали съдържанието на програмите за първоначална подготовка на учителите след провеждане на реформа в учебните програми за гражданството. Само две страни – Англия и Словакия, предлагат специализирано обучение за бъдещи преподаватели в програмите на първоначалното учителско образование, отчита докладът.¹⁵

В своя „Доклад относно обучението за Европейския Съюз в училище“ Европейският парламент посочва, че идеята за европейското измерение на образованието има два основни, взаимосвързани аспекта: първият включва знания за самия ЕС (вкл. функциониране на институционалната му система), но и знания по история, география, култура; вторият аспект „се основава на допускането, че легитимността и стабилността на която и да било демократична политическа система се основава до голяма степен на гражданско участие – може да бъде разбран в широк

¹³ „Гражданско образование в Европа“, Изпълнителна агенция за образование, аудиовизия и култура, 2012г.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Пак там.

смисъл като „гражданско образование“.¹⁶ Като се има предвид, от една страна, значителното влияние на ЕС върху страните членки, и, от друга страна, недостатъчните познания на гражданите относно ЕС, гражданското образование е от ключово значение за разбирането на ролята на Съюза върху ежедневния живот на европейците.

7. Заключение

От отговорите на интервюираните експерти може да се заключи за сериозната необходимост от въвеждането на държавни образователни стандарти на преподаване в средните училища в България. Всички от тях акцентират и на нуждата от квалификация на учителите с цел по-ефективно практикуване на преподавателската професия и мисия, както и с цел по-качествено и актуално образование, което учениците получават.

От интервютата с учителите става ясна нуждата учебният план за предмета Гражданско образование да бъде по-практичен и целенасочен и да включва повече интерактивни методи на обучение, включващи дискусии, дебати, симулационни игри и съвременни технологии, за да достигне по-лесно съдържанието до учениците.

Европейският съюз обръща внимание на важното значение на учителите в процеса на провеждане на гражданско образование и отбелязва, че обучението на преподаватели и обмяната на добри практики са ключови. Директорите на училища имат ключова роля в създаването на подходяща среда за гражданското образование посредством различни инициативи, като например окуражаването на участието на учениците в училищния живот и в ученическите представителства.¹⁷

Със сигурност би било от полза за всички страни – за учениците, за учителите и за обществото ни като цяло (и българското, и за европейското) – предметът „Гражданско образование“ да се изучава и ползва със същия статут като другите задължителни и необходими учебни предмети, които влизат в процеса на качествено европейско образование, което е предпоставка за наличието на активно и образовано гражданско общество. Ефективното гражданско образование ще намали недоверието в държавата и публичните институции и ще създаде граждани, които са критични към начина, по който тези институции функционират, и които са съпричастни със случващото се в обществото.

¹⁶ Доклад относно обучението за Европейския Съюз в училище, (2015/2138(INI)), докладчик: Дамиан Дръгич, Комисия по култура и образование в ЕП, 3.2.2016, стр. 15

¹⁷ *Citizenship Education in Europe*, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/139EN.pdf, p. 99